

4. Органи територіального самоврядування та селянські господарства виявилися найбільшими отримувачами допомоги ЄС для Польщі, що позитивно вплинуло на фінансовий стан місцевих органів влади та багатьох фермерських господарств.

5. Хоча державний бюджет Польщі отримує лише невелику частину трансфертів з ЄС, він найбільше включений у співфінансування оперативних програм у рамках структурних фондів ЄС, що значно збільшує його дефіцитність.

6. Допомога з фондів ЄС тільки частково зменшила дефіцит бюджету Польщі (з 5,6 % ВВП у 2004 р. до 4,8 % ВВП у квітні 2005 р.), що вимагає оптимізації внутрішніх видатків.

7. Надмірний дефіцит бюджету Польщі може стати на заваді не тільки вступу країни до зони євро в 2009 р., а й призвести до санкцій з боку Євросоюзу.

8. Перемога на вересневих (2005 р.) парламентських виборах партії "Право і справедливість" може розтягнути в часі входження Польщі до зони євро.

Література

1. Polska w Unii Europejskiej: daswiadczenia pierwszego roku czlonkostwa.– Warszawa: UKIE, 2005.– S. 303–323.
2. Карлін М. І. Фінанси зарубіжних країн.– К.: Кондор, 2004.– 384 с.

Статтю подано до редколегії
30.08.2005 р.

ДК 336.71

О. В. Дзюблюк – доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри банківської справи Тернопільського
державного економічного університету

Особливості формування стратегії грошово-кредитного регулювання економіки в умовах ринкових перетворень

*Роботу виконано на кафедрі банківської справи
ТДЕУ*

Запропоновано оптимальний вибір стратегії грошово-кредитного регулювання економіки в умовах ринкових перетворень. Визначено шляхи удосконалення інструментів грошово-кредитного регулювання. Обґрунтовано пропозиції щодо напрямів грошово-кредитного впливу на економіку та їх дієвого застосування.

Ключові слова: грошово-кредитне регулювання, інструменти монетарного регулювання, грошово-кредитна політика, валютна політика, стратегія грошово-кредитного регулювання.

Dziubliuk O. V. Features of forming of strategy of monetary accommodation of economy in the conditions of market transformations. The optimum choice of strategy of monetary accommodation of economy in the conditions of market transformations is offered. The ways of improvement of instruments of monetary accommodation are certain. Suggestions in relation to directions of monetary influence on an economy and their effective application are grounded.

Key words: monetary accommodation, instruments of the monetary adjusting, monetary policy, currency policy, strategy of monetary accommodation.

Однією з найбільш важливих складових частин системи заходів ринкового реформування економіки України є активне використання інструментів грошово-кредитного регулювання як основи державної економічної політики, спрямованої на забезпечення фінансової стабільності й стимулювання виробничого зростання. *Актуальність дослідження* грошово-кредитного регулювання як основи державної економічної політики визначається його роллю у досягненні стратегічних цілей економічного розвитку країни у той час, коли адміністративні важелі державного впливу на господарство зводяться до мінімуму, а відсутність самого впливу як такого неможлива з огляду на ймовірність дезорганізації економічної системи в перехідний період.

Ефективність грошово-кредитного регулювання вирішальною мірою залежить від адекватності обрання тієї стратегії монетарної політики, яка найбільшою мірою відповідає існуючим реаліям ринкової трансформації економіки. Відтак *проблема* визначення цілей регулятивного впливу держави на економіку через грошово-кредитні інструменти має важливе значення у дослідженні актуальних аспектів реалізації грошово-кредитної політики в умовах перехідної економіки. *Зв'язок цієї проблеми із важливими науковими і практичними завданнями* визначається безпосереднім впливом здійснюваного в країні грошово-кредитного регулювання на усі сфери господарського життя суспільства і формування закономірностей економічного розвитку в перехідний період. Тому потреба дослідження особливостей реалізації грошово-кредитного регулювання та розробка на цій основі ефективної стратегії монетарної політики визначається нерозривним зв'язком теорії як наукової бази організації ефективної практичної взаємодії реального і монетарного секторів економіки.

Основні *дослідження і публікації, в яких започатковано розв'язання проблеми*, належать таким провідним вітчизняним і зарубіжним науковцям і практикам банківської справи, як А. Мороз, М. Савлук, О. Береславська, С. Бориненць, А. Гальчинський, Л. Красавіна, В. Міщенко, Ф. Мишкін, В. Стельмах, С. Яременко, О. Лаврушин та інших [4, 6, 8, 10]. Водночас *невирішеними частинами проблеми* залишається з'ясування напрямів формування оптимальної стратегії грошово-кредитного регулювання на різних етапах перехідного періоду, найбільш адекватної умовам економічного розвитку країни.

Таким чином, основними *цілями статті* є обґрунтування базових теоретичних засад щодо оптимальної реалізації грошово-кредитного регулювання в умовах трансформаційних змін в економіці. Це пов'язано із наявністю принципово відмінних підходів до визначення тієї ролі, яку має відігравати грошово-кредитна політика центрального банку в економіці і наскільки широке коло цілей має охоплювати механізм її реалізації.

Вихідним моментом, який визначає усі дискусії та розбіжності при розгляді питань грошово-кредитного регулювання економіки, є визначення його цілей, що в кінцевому підсумку зводиться до проблем оцінки тієї ролі, яку має відігравати центральний банк в економіці. Зрозуміло, що грошово-кредитна політика являє собою один із головних елементів економічної політики держави і визначається пріоритетами та цілями економічного розвитку. Такими пріоритетами (стратегічними цілями) є стабільний ріст економіки, низька інфляція і, відповідно, стабільність цін, низький рівень безробіття, рівновага платіжного балансу.

Якщо роль центрального банку обмежується лише забезпеченням стабільності національної грошової одиниці, то вона далеко не повною мірою розкриває його можливості, особливо як інституту, що виконує важливі соціально-економічні функції. Йдеться передусім про вирішення завдань боротьби з інфляцією та стимулювання економічного зростання і високої зайнятості, що характеризує відтворювальну складову грошово-кредитного регулювання, здійснюваного центральним банком.

Формування ефективної стратегії грошово-кредитного регулювання відіграє виключно важливу роль у всій сукупності здійснюваних перетворень, позаяк монетарна політика, визначаючи особливості функціонування грошової сфери економіки, активно впливає без перебільшення на діяльність усіх суб'єктів ринку у всіх галузях і секторах господарства. Важливою теоретико-методологічною проблемою, яка виникає при визначенні стратегії грошово-кредитного регулювання, є вирішення питання про можливість чи неможливість одночасного досягнення кінцевих цілей регулятивного процесу, причому саме стосовно перехідної економіки. Особливості її розвитку істотно відрізняються від функціонування розвинутої ринкової системи саме відсутністю належних механізмів саморівноваги й регулювання.

Сутність цієї проблеми визначається наявністю протиріч між стратегічними цілями грошово-кредитного регулювання ринкової економіки, що, безумовно, виявляється, причому у більших масштабах, і в економіці перехідного періоду. Зазначені протиріччя позначаються передусім на досягненні таких цілей, як низькі темпи інфляції (стабільність цін), з одного боку, та економічний ріст і висока зайнятість, з другого. Виробниче зростання, збільшення зайнятості та, відповідно, зниження безробіття супроводжується ростом темпів інфляції, оскільки в економіці зменшується обсяг невикористаних ресурсів, а підвищення попиту на останні призводить до росту цін. В іншому

разі заходи, спрямовані на скорочення державних витрат і грошової маси з метою зниження рівня цін і стабілізації інфляції (при зафіксованій у трудових договорах заробітній платі), знижують прибутки фірм, що спонукає їх до скорочення обсягів виробництва, а відтак і зайнятості.

Суперечливість окремих кінцевих цілей державного регулятивного впливу на економіку змушує центральний банк маневрувати у реалізації грошово-кредитної політики з огляду на стан господарської кон'юнктури і зміну фаз ділового циклу з тим, щоб власними заходами не сприяти посиленню тенденцій ні у "перегріві" економіки, ні у її спаді й відповідно не загострювати проблеми надмірної інфляції та зростання безробіття.

В умовах ринкових трансформаційних змін в економіці перехідний період протиріччя між стратегічними цілями грошово-кредитного регулювання виражені значно більшою мірою, позаяк економічні агенти змушені діяти в особливих умовах, пов'язаних зі слабкістю чи відсутністю базових ринкових інститутів. За таких обставин механізм реалізації грошово-кредитного регулювання політики має засновуватись на обранні різних його стратегічних напрямів у різні етапи перехідного періоду, що диференціюються між собою з огляду на пріоритетність тієї чи іншої цілі ринкових перетворень загалом.

Обрання пріоритетів грошово-кредитного впливу на економіку має бути безпосередньо пов'язаним із трьома основними напрямками перетворень у процесі становлення ринкового господарства: по-перше, лібералізацією, яка зумовлює поступове скорочення державного контролю у всіх сферах господарської діяльності; по-друге, формуванням ринкових інститутів, що передбачає зміну форм власності і умов господарювання, створення ринкової інфраструктури, перетворення правової бази, що регулює поведінку економічних агентів; по-третє, структурним реформуванням економіки, яке визначає ліквідацію виробництв, продукція котрих не користується попитом, пріоритетний розвиток виробництва споживчих товарів і надання послуг, а також нових сегментів ринку (капіталу, праці, землі тощо).

Цілком очевидно, що реалізація цих завдань не може бути здійснена за порівняно короткий термін. Ринкова трансформація проводиться у триваліші строки, а їхня періодизація в кінцевому підсумку визначається тими елементами реформ, що мають домінуючий характер на даному етапі. З цієї точки зору весь перехідний період можна поділити на два основні етапи, для кожного з яких мають встановлюватися і свої стратегічні цілі грошово-кредитного регулювання.

На першому етапі перехідного періоду головним завданням є лібералізація економіки як вихідний момент для всіх подальших перетворень, позаяк ринкові умови господарської діяльності неможливо створити без вільного руху цін, обігу товарів і послуг, свободи підприємництва та відкритості економічної системи. При цьому лібералізація цін переводить інфляційні процеси з прихованої форми у відкриту, а в умовах, коли інфляція набуває галопуючих та гіперрозмірів, без стабільної грошової одиниці економіка приречена на глибоку кризу, оскільки просто відсутні умови для нормальної роботи ринкових інститутів (підприємства, наприклад, не вкладають кошти у розвиток виробництва, оскільки не можуть розраховувати на отримання прибутку в умовах швидкого росту цін). Зрозуміло, що основною стратегічною метою грошово-кредитного регулювання за таких обставин має бути подолання інфляції, тобто спрямування зусиль на цінову і фінансову стабілізацію.

Після досягнення фінансової стабілізації настає другий етап перехідного періоду, стратегічними завданнями якого є переведення економіки у фазу зростання в міру реалізації необхідних інституційних та структурних перетворень. На відміну від циклічних коливань у розвинутих економічних системах, що пов'язано зазвичай із динамікою сукупного попиту, у перехідній економіці тривалий і глибокий спад часто супроводжується зниженням рівня випуску продукції через значну втрату ресурсів підприємствами (передусім через інфляційне знецінення коштів). А відтак нарівні з відповідною інституційною і структурною політикою для грошово-кредитного регулювання пріоритетність цілей зміщується в бік стимулювання економічного росту. При цьому одним із ключових елементів регулятивного впливу, спрямованого на збільшення сукупної пропозиції, є забезпечення виробництва необхідними капіталами – процес, у якому лібералізація кредитних відносин відіграє одну з провідних ролей.

Відповідно до обрання зазначених пріоритетів у стратегічних цілях, економічної політики на різних етапах перехідного періоду обираються й адекватні підходи до реалізації грошово-кредитного регулювання.

З таких позицій на першому етапі найбільш прийнятною видається жорстка грошово-кредитна політика, позаяк обмеження інфляційних процесів є першою, вихідною умовою стабілізації економіки і подолання трансформаційного спаду. Річ у тім, що в період високої інфляції розширення грошової пропозиції не може стимулювати притік капіталів у виробничу сферу і збільшення випуску продукції, а найбільш прибутковим напрямом вкладення коштів стає перерозподільча діяльність. Природно, що за таких обставин реалізація обмежувальної грошово-кредитної політики, спрямованої на ліквідацію інфляційного потенціалу, потребує встановлення досить жорсткого контролю за приростом грошової маси.

У такому контексті мова може йти про застосування рестрикційного підходу до організації грошово-кредитного регулювання, при якому ключовою тактичною ціллю слід вважати стабілізацію грошової маси, а зниження темпів інфляції, у свою чергу, має створити умови для зростання інвестицій, відновлення і поживлення виробництва та більш ефективного вирішення соціальних проблем. З цією метою центральному банку необхідно встановити цільові орієнтири приросту грошової маси за агрегатами та через механізм власних інструментів впливу на грошову базу стежити за їх дотриманням. З цієї точки зору навряд чи можна вважати відповідну політику в нашій країні монетаристською – у класичному розумінні – як таргетування грошових агрегатів і дотримання монетарного правила, хоча загалом її можна назвати антиінфляційною (особливо після 1995–1996 рр.).

Загалом же елементи жорсткої грошово-кредитної політики – припинення прямого кредитування центральним банком дефіциту державного бюджету, встановлення процентних ставок за кредитами комерційним банкам вище рівня інфляції, збільшення нормативів обов'язкових резервів, обмеження рефінансування комерційних банків – призводять до обмеження приросту або ж скорочення грошової бази та, відповідно, позначаються на стані грошової маси і темпах інфляції.

Водночас, якщо за твердженням класичного монетаризму основною кінцевою ціллю грошово-кредитної політики є стабільність рівня цін, а досягнення стійкого росту виробництва і повної зайнятості відбувається внаслідок цього автоматично – через тенденцію ринкової системи до самоврівноваження, то для перехідної економіки такий постулат не може бути прийнятним у зв'язку з недостатнім розвитком саморегулювальних механізмів. До того ж монетаристське твердження про те, що інфляція завжди й усюди є результатом підвищення темпів зростання грошової маси порівняно з темпами росту реального виробництва, не можна вважати справедливим стосовно початкових стадій реформування економіки в період лібералізації, у процесі якої не усунуті ще структурні диспропорції в господарстві, а ціни не стали інструментом встановлення рівноваги. За подібних обставин заходи, спрямовані на обмеження грошової маси в обігу, можуть дати лише тимчасовий позитивний ефект при збереженні інфляційного потенціалу.

А відтак жорстка стабілізаційна політика, пов'язана з обмеженням платоспроможного попиту, не може залишатися незмінною протягом тривалого періоду часу, оскільки нарівні із позитивними моментами (зниження темпів інфляції) вона може мати й певні негативні наслідки, що полягають передусім у значному виробничому спаді і зростанні безробіття (в тому числі прихованого). Загальний спад при цьому переростає у структурну кризу, для якої характерним вже є те, що відмінності у глибині спаду і динаміці виробництва в різних галузях визначаються обмеженнями в попиті.

Таким чином, цінова стабілізація є необхідною умовою припинення спаду матеріального виробництва і відновлення економічного росту, позаяк вільні грошові кошти стає вигідно вкладати в реальний сектор. Однак умова ця далеко не достатня. У цьому випадку йдеться ось про що. Хоча успішна фінансова стабілізація нарівні з початком формування ринкових інститутів і структурної перебудови господарства дає змогу перейти до власне другого етапу перехідного періоду – етапу економічного росту, необхідна також переорієнтація грошово-кредитного регулювання на відповідні стратегічні завдання – зростання виробництва та зниження рівня безробіття.

У такому розумінні може йтися передусім про зміну основної тактичної цілі грошово-кредитного регулювання – від жорсткої політики підтримання на певному рівні грошової маси до гнучкої політики регулювання ставки процента. Помірна експансія у проведенні грошово-кредитної політики через лібералізацію умов кредитування центральним банком комерційних банків розширює грошову пропозицію на ринку, знижуючи тим самим ціну на кредитні ресурси – процентні ставки,

що через зниження вартості капіталу стимулює інвестиційні процеси, а відповідно веде і до зростання сукупного ВВП. Водночас експансіоністська політика має носити досить помірний характер, щоб не спровокувати відновлення інфляційних процесів. У кінцевому підсумку за мету такої політики має бути прийнята лібералізація кредитних відносин настільки, щоб полегшити підприємствам реального сектора доступ до необхідних грошових ресурсів.

Таким чином, особливості організації грошово-кредитного регулювання в перехідний період мають відповідати етапам цього періоду та ґрунтуватися на використанні елементів двох різних підходів до обрання стратегічних цілей монетарної політики: подолання інфляції та стимулювання росту виробництва.

На практиці формування стратегії грошово-кредитного регулювання як повноцінного інструмента державної економічної політики є відображенням складного процесу трансформації усього господарства нашої країни на ринкових засадах, що серед інших завдань передбачає перехід від виключно прямого, адміністративного до переважно опосередкованого впливу на перебіг суспільного відтворення. Тривалість, складність і суперечливість цього процесу, зумовлені відсутністю чіткої стратегії і послідовності здійснення практичних заходів з реформування економіки, безпосередньо позначилися і на проведенні монетарної політики.

Зрозуміло, що основою конкретного наповнення грошово-кредитного регулювання є обрання певних його стратегічних цілей. Відповідно до цього особливості й порядок застосування тих чи інших інструментів регулювання значною мірою залежать від поточного етапу перехідного періоду, на якому певні цілі визначено пріоритетними. Як уже було зазначено, оптимальним у цьому відношенні видається варіант, за якого початковий етап реалізації монетарної політики, що охоплює власне формування основних інструментів грошово-кредитного регулювання, повинен мати забезпечення цінової стабільності як стратегічної мети, досягнення котрої могло б дозволити здійснити перехід до другого етапу, зміст регулятивних заходів на якому визначається вже завданням стимулювання економічного росту.

Однак на практиці в Україні процес реалізації Національним банком грошово-кредитного регулювання від моменту початку ринкових перетворень економіки набув прямо протилежної спрямованості. Тут потрібно наголосити, що стратегічна спрямованість грошово-кредитного регулювання не є раз і назавжди визначеною у законодавчо-нормативних актах [1, 2], а формується вигляді Основних засад грошово-кредитної політики, які приймаються на кожен наступний рік, проте часто не виконуються як заплановано [3].

Так, на першому етапі (1992–1995 рр.) було взято курс на стимулювання розвитку вітчизняного виробництва і підтримання соціальної сфери на рівні, що був встановлений ще за умов адміністративно-командної економіки. Інакше кажучи, за стратегічну мету грошово-кредитної політики одразу було взято стимулювання економічного росту без попередньої фінансової стабілізації й приборкання інфляції. Арсенал практичних заходів Національного банку України, що використовувався для досягнення зазначеної цілі, за своїм змістом був ще далеким від ринкового, позаяк включав пряме кредитування бюджетних витрат, централізований розподіл кредитних ресурсів, надання пільгових кредитів пріоритетним галузям та окремим державним підприємствам.

За таких умов реалізація в Україні на першому етапі перехідного періоду протягом 1992–1995 рр. ліберальної грошово-кредитної політики сприяло вливанню емісійних коштів в економіку, котрі, не маючи адекватного товарного забезпечення, руйнували цінові пропорції та призводили до гіперінфляції. У результаті “втечі від грошей”, які швидко втрачали свою вартість, значні фінансові потоки спрямовувалися на валютний ринок, що призводило до різкого зростання обмінного курсу іноземної валюти і знецінення національної. При цьому лібералізація цін не призвела до створення надійного підґрунтя для структурної перебудови економіки, позаяк доходи працівників у різних галузях економіки перевищували зростання продуктивності праці. Наявна у той період спіраль “зарплата – ціни” стала потужним генератором інфляційних процесів. Адже головною причиною інфляції завжди є перевищення загальної суми усіх грошових доходів населення над створеною в процесі виробництва загальною сумою вартості товарної маси і платних послуг.

Експансіоністський характер грошово-кредитного регулювання набув конкретного вираження у зростанні кредитних вливань центрального банку в економіку через бюджет і державний сектор (хоча власне “кредитними” їх назвати важко, враховуючи фактичну безповоротність потоку ресурсів

та низьку ефективність їхнього використання). Так, за 1992 рік обсяги кредитів, наданих Національним банком уряду, збільшилися у 34 рази, за 1993 рік – у 7 разів, а за 1994 рік – в 11 разів. Значні кредити було надано також вугледобувній галузі, агропромислового комплексу і на поповнення оборотних коштів підприємств.

Загалом кінцеві результати такої політики виявилися протилежними до очікуваних. Значне зростання обсягів грошової маси (за 1992 р. – в 11 разів, за 1993 р. – у 19 разів, за 1994 р. – у 7 разів) стимулювало різке зростання цін, індекс яких у відповідні періоди становив 2100 %, 10256 % і 501 %. У кінцевому підсумку кредитна підтримка збиткових підприємств нарівні з надмірним державним споживанням об'єктивно виявили гальмівний вплив на можливості структурної перебудови економіки і розвитку виробництва. Натомість попри величезне зростання грошової маси в обігу в 1993 р. (1928 %) наступного року було зафіксовано найбільший за всю новітню історію України виробничий спад – майже 23 % [5].

Нарощування темпів гіперінфляції до рівня понад 50 % на місяць стало одним із наслідків помилкового обрання пріоритетів серед стратегічних цілей грошово-кредитного регулювання через нерозуміння неможливості досягнення економічного зростання без забезпечення стабільності національної валюти. З усвідомлення цієї істини й обрання як пріоритетної мети досягнення цінової стабілізації бере свій відлік вже по суті другий етап у реалізації грошово-кредитної політики.

Починаючи з 1995 року, як стратегічну мету грошово-кредитного регулювання Національним банком України взято курс на подолання гіперінфляції. Для цього було вжито певних заходів зі стримування темпів зростання грошової маси, підвищення процентних ставок, встановлення “стелі” за кредитами, запровадження кредитних аукціонів. У цей період антиінфляційна спрямованість грошово-кредитного регулювання Національного банку набула послідовного характеру й засновувалася на таких засадах, як:

- запровадження практики обов'язкового резервування для валютних депозитів, що є умовою зниження надлишкової ліквідності комерційних банків;
- встановлення порядку, згідно з яким комерційні банки зобов'язані коригувати власні процентні ставки відповідно до змін облікової ставки НБУ, яка у свою чергу коригується до темпів зростання цін, що дало змогу вивести процентні ставки банківської системи на позитивний рівень, стимулюючи заощадження;
- використання державних цінних паперів як інструмента фінансування дефіциту бюджету шляхом мобілізації тимчасово вільних коштів суб'єктів ринку;
- введення ломбардного кредитування комерційних банків під заставу облігацій внутрішньої державної позики;
- лібералізація і децентралізація валютного ринку, що передбачало відміну обов'язкового продажу 10 % валютних надходжень суб'єктів господарювання, відновлення торгів на УМВБ та на міжбанківському валютному ринку, встановлення обмінного курсу під впливом попиту і пропозиції, проведення валютних інтервенцій для підтримання стабільного курсу карбованця;
- оптимізація структури кредитів, наданих Національним банком України, шляхом зниження частки прямих кредитів уряду на покриття дефіциту державного бюджету (з 77,2 % у 1995 р. до 13,9 % у 1996 р.) та відповідно збільшення рефінансування комерційних банків (з 8,5 % у 1995 р. до 21,9 % у 1996 р.).

Реалізація таких обмежувальних заходів дала змогу суттєво знизити темпи зростання грошової маси в обігу – якщо в 1994 р. грошова маса зросла у 7 разів, то в 1995 р. – вже у 2,1 рази, а в 1996 р. – лише в 1,3 рази. У результаті було досягнуто істотних позитивних зрушень і у динаміці інфляції, темпи якої набули стійкої тенденції до зниження як упродовж 1995 року, так і в 1996 році [5].

У 1996 році теми інфляції знизились у 4,5 рази порівняно з попереднім роком – із 181,6 % до 39,7 %. Стабілізація макроекономічної ситуації в Україні в 1996 році дала можливість створити реальні передумови для проведення грошової реформи, яку було здійснено шляхом зміни масштабу цін і запровадження національної валюти – гривні – замість тимчасової грошової одиниці – українського карбованця.

У наступні два роки Національним банком було продовжено реалізацію монетарної політики, орієнтованої на макроекономічну стабілізацію. При цьому відповідні заходи грошово-кредитного регулювання у розвиток наведених вище включали:

– забезпечення кількісного контролю за динамікою грошової маси шляхом встановлення межі її приросту;

– відмову від прямого кредитування дефіциту державного бюджету;

– збільшення частки кредитної емісії, спрямованої на рефінансування комерційних банків;

– дотримання позитивного рівня облікової ставки НБУ щодо темпів зростання цін.

Такі заходи сприяли подальшому зниженню темпів інфляції – з 39,7 % у 1996 р. до 10,1 % у 1997 р. І навіть в умовах фінансової кризи 1998 р. оперативність Національного банку у застосуванні певних рестрикційних методів грошово-кредитної політики (підвищення норм обов'язкового резервування і облікової ставки, регулятивні заходи на валютному ринку, спрямовані на зниження попиту, рекомендації з обмеження кредитних операцій) не дала змоги інфляційним процесам вийти з-під контролю, внаслідок чого річні темпи інфляції склали 20 %, що загалом може засвідчувати певне підвищення дієвості грошово-кредитних важелів регулювання економіки.

Очевидно, що перехід української економіки, починаючи з 2000–2001 рр., у фазу зростання можна до деякої міри вважати також результатом певної лібералізації грошово-кредитної політики Національного банку (зниження і встановлення диференційованих норм мінімальних обов'язкових резервів, зниження облікової ставки, збільшення обсягів рефінансування тощо). Як наслідок, обсяг кредитних вкладень в економіку комерційних банків України зріс із 19,5 млрд грн у 2000 р. до понад 130 млрд грн у 2005 р., тобто майже у 7 разів.

Як наслідок, істотно збільшився коефіцієнт монетизації економіки, який на початок 2005 р. склав понад 30 %. Йдеться про процес ремонетизації економіки, що у поєднанні із відповідними структурними змінами у реальному секторі, підвищенням продуктивності праці, залученням інвестицій та за умови ефективного функціонування банківської системи істотно сприяє зростанню реального ВВП [8, 5].

Разом з тим, якщо розглядати результати реалізації грошово-кредитної політики в Україні у плані досягнення її кінцевих стратегічних цілей протягом усього перехідного періоду, то слід звернути увагу на обмежені можливості впливу грошово-кредитного регулювання на перебіг відтворювального процесу та стан реального сектора господарства країни. Це пов'язано передусім із відсутністю або недостатністю базових, структурних реформ у реальному секторі господарства, виявом чого є нездатність основної маси підприємств працювати в умовах гнучкої системи цін, пристосовуватися до умов конкурентного середовища та змін ринкової кон'юнктури. Свідченням цього є кризові явища на ринку енергоносіїв на початку 2005 р. і в системі газопостачання на початку 2006 р., коли підприємства із застарілими енергозатратними технологіями виявили нездатність працювати в умовах жорстких викликів ринкових механізмів ціноутворення. За таких умов реальний сектор досить слабо реагує на передавальні імпульси монетарної політики, навіть якщо вона проводиться за класичними ринковими принципами.

Цілком очевидно, що основою для остаточного подолання кризових явищ в економіці має бути реалізація низки заходів, спрямованих передусім на забезпечення кардинальних змін у структурі господарства – пріоритетний розвиток малого і середнього бізнесу, закриття неефективно працюючих підприємств через механізм санації і банкрутства, проведення реформи фінансової системи з метою зниження податкового тиску на суб'єктів підприємницької діяльності, визнання пріоритетними для розвитку (і розподілу ресурсів держави) лише тих секторів економіки, які мають реальні можливості отримання конкурентних переваг на світовому і внутрішньому ринках.

Висновки. Лише в тому разі, якщо структурне реформування економіки досягне успіху, буде створено належні умови для реалізації потенціалу грошово-кредитного регулювання щодо його впливу на реальний сектор, причому не лише у плані підтримання цінової стабільності, а й стимулювання виробництва. Сучасна стратегія грошово-кредитної політики Національного банку України попри збереження своєї гнучкості має бути спрямована на досягнення реального зростання виробництва й відповідно мінімізації рівня безробіття, що у межах доступних для центрального банку важелів та інструментів передбачає належний рівень лібералізації кредитних взаємин із комерційними банками, спрямованої на полегшення доступу господарюючим суб'єктам до кредитних ресурсів, а відтак і стимулювання розширеного відтворення. Це могло б стати одним із факторів подолання кризових явищ й успішного завершення ринкових трансформаційних процесів у суспільстві.

Література

1. Закон України "Про банки і банківську діяльність" № 121-III від 07.12.2000 р.
2. Закон України "Про Національний банк України" № 679-XIV від 20.05.1999 р.
3. Основні засади грошово-кредитної політики на 2006 рік // Вісник НБУ.– 2005.– № 10.– С. 3–20.
4. Береславская Е. И. Стабилизация гривны как фактор развития экономики // Финансовые риски. 2002.– № 3.– С. 39–42.
5. Бюлетень Національного банку України.– 2005.– № 12.
6. Мишкін Ф. С. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків / Пер. з англ. К.: Основи. 1998.– 963 с.
7. Національний банк і грошово-кредитна політика: Підручник / За ред. А. М. Мороза, М. Ф. Пуховкіної.– К.: КНЕУ, 1999.– 368 с.
8. Стельмах В. С. Монетарна політика як один із ключових факторів економічного зростання // Вісник НБУ.– 2002.– № 1 – С. 2–9.
9. Стельмах В., Петрик О. Обмінний курс, інфляція та конкурентоспроможність економіки // Вісник НБУ.– 2001.– № 9.– С. 3–7.
10. Стельмах В. С., Єпіфанов А. О., Гребеник Н. І., Міщенко В. І. Грошово-кредитна політика в Україні – К.: Знання, 2000.– 305 с.

Адреса для листування:

46013, м. Тернопіль-13, а/с 632.

Тел.: (0352) 24-65-81 (дом.), 23-60-29 (сл.).

Статтю подано до редколегії
30.08.2005 р.

УДК 336.71

Ю. В. Бугель – старший викладач кафедри аудиту і аналізу Чертківського інституту підприємництва і бізнесу Тернопільського державного економічного університету

Удосконалення управління кредитним ризиком у процесі формування кредитного портфеля банку*Роботу виконано на кафедрі аудиту і аналізу
Чортківського інституту підприємництва і бізнесу
ТДЕУ*

Розглянуто особливості формування методики управління кредитним ризиком і проблеми, які при цьому виникають. Обґрунтовано основні підходи до визначення перспектив оптимізації управління кредитним портфелем комерційного банку з точки зору мінімізації кредитного ризику на рівні окремого позичальника та сукупності кредитних вкладень загалом.

Ключові слова: кредитування, кредитний портфель, банківські ризики, кредитний ризик, диверсифікація, резервування, лімітування.

Buhel Yu. V. Improvement of management by the credit risk in the process of credit portfolio construction of bank. In the article the features of forming of method of management by the credit risk are considered and problems which arise up here. Basic approaches to the decision of prospects of optimization of management by the credit portfolio of commercial bank from point of minimization of credit risk at the level of separate borrower and aggregate of credit investments on the whole are grounded.

Key words: crediting, credit portfolio, bank risks, diversification, reservation, limitation.

Актуальність дослідження. Кредитування як ключова і пріоритетна економічна функція банківської системи відіграє головну роль у забезпеченні необхідними грошовими ресурсами реального сектора економіки та реалізації стратегічного завдання щодо формування відповідних засад стійкого тривалого економічного зростання та неперервності розширеного відтворення. Відтак